

PAWEŁ SOBCZYK

ZAŁĄCZNIK NR 3

AUTOREFERAT

1. Paweł Sobczyk

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

Pierwsze studia magisterskie ukończyłem na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie na kierunku prawo kanoniczne w zakresie kanoniczno-cywilnym z wynikiem bardzo dobrym i uzyskałem w 1999 r. tytuł magistra, broniąc pracę dyplomową pt. *Gwarancje wolności sumienia i religii w projektach oraz art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* napisaną pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Józefa Krukowskiego.

Podział Wydziału Nauk Prawnych Prawa i Prawa Kanonicznego, a także moje zainteresowania naukowe sprawiły, że w latach 1998–2001 studiowałem równoległe na Wydziale Prawa Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Studia te ukończyłem z wynikiem dobrym i uzyskałem w 2001 r. tytuł magistra, broniąc pracę dyplomową pt. *Gwarancje wolności zrzeszania się w prawie polskim* napisaną pod kierunkiem dr. hab. Zbigniewa Cieślaka, prof. UKSW.

W roku akademickim 2000/2001 odbyłem studia doktoranckie na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, a 21 czerwca 2004 r. obroniłem rozprawę doktorską pt. *Zasady relacji Państwo – Kościół w nauczaniu Soboru Watykańskiego II i w postulatach Konferencji Episkopatu Polski dotyczących Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, otrzymując stopień naukowy doktora nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego. Rozprawa została napisana pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Józefa Krukowskiego, a jej recenzentami byli ks. prof. dr. hab. Henryk Misztal i ks. dr. hab. Józef Wroceński prof. UKSW.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

W okresie od 1 października 2000 r. do 31 sierpnia 2004 r. pracowałem na stanowisku asystenta na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W tym czasie prowadziłem ćwiczenia z prawa konstytucyjnego, wstępu do prawoznawstwa, historii powszechnej prawa kanonicznego, historii prawa kanonicznego w Polsce oraz historii źródeł i literatury prawa kanonicznego.

Od 1 września 2004 r. pracuję na stanowisku adiunkta w Katedrze Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W tym czasie prowadziłem i prowadzę wykłady i ćwiczenia z prawa konstytucyjnego, prawa wyznaniowego, prawa konkordatowego oraz wstępu do prawoznawstwa.

Od 1 października 2006 r. jestem zatrudniony w Wyższej Szkole Menedżerskiej w Warszawie jako pracownik naukowo-dydaktyczny.

Zainteresowania naukowe i dydaktyczne rozwijałem w latach 2004–2013 pracując w kilku innych szkołach wyższych: Wyższej Szkole Handlu i Prawa w Warszawie, Wyższej Szkole Zarządzania i Prawa w Warszawie, Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Nauk Społecznych w Otwocku oraz w Wyższej Szkole Cła i Logistyki w Warszawie. W tym czasie prowadziłem wykłady przede wszystkim z prawa konstytucyjnego, konstytucyjnego systemu organów państwowych, prawa międzynarodowego publicznego, ochrony własności intelektualnej oraz wykłady monograficzne m.in. z prawa do informacji i ochrony danych osobowych oraz prawa w logistyce. Prowadzenie licencjackich i magisterskich seminariów dyplomowych zakończyło się wypromowaniem przeze mnie ponad stu licencjatów na kierunkach administracja i stosunki międzynarodowe, czternastu magistrów na kierunku administracja oraz jednego na kierunku prawo kanoniczne.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.)

Paweł Sobczyk, *Konstytucyjna zasada konsensualnego określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim*, Wydawnictwo ASPRA-JR, Warszawa 2013.

Monografia ta zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.) stanowi moje główne osiągnięcie naukowe po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych.

Problematyce wyznaniowej z zakresu relacji między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi został poświęcony art. 25 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm). Umieszczenie w systematyce Ustawy Zasadniczej oraz treść sformułowanych w nim zasad pozwalają na stwierdzenie, że polski ustrojodawca zaliczył Kościoły i inne związki wyznaniowe oraz relacje z nimi do instytucji wnoszących istotną wartość do koncepcji państwa rozumianego jako dobro wspólne wszystkich obywateli. Ponadto, kwalifikacja problematyki wyznaniowej jako materii konstytucyjnej, jest potwierdzeniem jej znaczenia w kompleksowym uregulowaniu ustroju państwa. W ten sposób wpisuje się ona w aksjologię Ustawy Zasadniczej, stanowiąc jeden z przejawów aksjologii państwa.

Szczególne konstytucyjny status instytucjonalnych podmiotów wyznaniowych znalazł potwierdzenie w sformułowaniach dotyczących sposobu określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. W art. 25 ust. 4 Konstytucji RP ustrojodawca postanowił, że „Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem Katolickim określają umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską i ustawy”. W art. 25 ust. 5 znalazły się natomiast następujące postanowienia: „Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a innymi kościołami oraz związkami wyznaniowymi określają ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami”. Dywersyfikacja form określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim oraz Rzeczpospolitą a innymi Kościołami i związkami wyznaniowymi, rodzi pytanie o uzasadnienie przyjętej przez ustrojodawcę koncepcji. Ponadto, zwłaszcza w kontekście zasady równouprawnienia, prowokuje do pytań o spójność zaproponowanego rozwiązania ustrojowego, zgodność dywersyfikacji form regulacji stosunków z koncepcją równouprawnienia oraz odniesień między treścią ust. 4 i 5 analizowanego artykułu. Polski ustrojodawca nie przyjął bowiem techniki odesłania do jednej ustawy obejmującej wszystkie wspólnoty religijne w celu konkretyzacji norm konstytucyjnych. Nie wskazał także na ustawę jako jedyną formę prawną właściwą dla określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a instytucjonalnymi podmiotami wyznaniowymi.

Z art. 25 ust. 4 Konstytucji RP wynika, że podstawową formą prawną w zakresie relacji między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim jest umowa międzynarodowa. Za istotne należy zatem uznać pytanie, czy poszanowanie podmiotowości Stolicy Apostolskiej w prawie międzynarodowym, jako najwyższej władzy Kościoła katolickiego, uczestniczącej w stosunkach międzynarodowych w imieniu tegoż Kościoła, jest jedyną i wystarczającą racją dla wskazania tej formy regulacji stosunków państwo – Kościół katolicki. Sformułowania przywołanego przepisu – „określają umowa międzynarodowa i ustawy” – prowokują natomiast, zwłaszcza w kontekście wątpliwości podnoszonych podczas debaty konstytucyjnej, do refleksji na temat obligatoryjnego czy też fakultatywnego działania wskazanych w przepisie stron w kształtowaniu stosunków. Warto odnotować, iż przywołany przepis jest jedynym zawierającym konstytucyjne odesłanie do umowy międzynarodowej, jako formy właściwej dla uregulowania określonej materii konstytucyjnej.

Regulacja stosunków z Kościołem katolickim w drodze umowy międzynarodowej nie wyklucza – zdaniem ustrojodawcy – określania ich przez ustawy. Niemniej jednak, ze sformułowań art. 25 ust. 4 nie wynika wprost – jak to ma miejsce w przypadku innych Kościołów i związków wyznaniowych – że mają one być uchwalane z poszanowaniem tytułowej zasady. Tego typu niejasność przepisu wyznaniowego prowokuje z kolei do badań i odpowiedzi na pytania dotyczące dopuszczalności i zakresu konsensusu między Rzeczpospolitą Polską i Kościołem katolickim w ramach czynności prelegislacyjnych, procesu legislacyjnego oraz treści tzw. ustaw wyznaniowych.

Istota przepisu art. 25 ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w którym ustrojodawca określił formy regulacji stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim, przy uwzględnieniu jego kontekstu historycznego i aksjologiczno-ustrojowego, stanowi uzasadnienie dla postawienia tezy o konsensualnym sposobie kształtowaniu stosunków państwo – Kościół katolicki. Przyjęcie takiej tezy uprawnia w konsekwencji do sformułowania tytułowej zasady, która w polskiej literaturze przedmiotu jest zazwyczaj określana mianem bilateralizmu i dwustronności. Zastosowanie w tytule monografii sformułowania „Konstytucyjna zasada konsensualnego określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim” wydaje się uzasadnione w kontekście wyroku Trybunału Konstytucyjnego oraz stanowiska Rady Legislacyjnej. Jak orzekł polski sąd konstytucyjny, z art. 25 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej wynika wiążący organy władzy publicznej „obowiązek poszukiwania w sferze stosunków z kościołami i związkami wyznaniowymi rozwiązań prawodawczych o charakterze konsensualnym, które znajdują akceptację adresatów” (Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 2 kwietnia 2003 r.,

sygn. akt K 13/02, OTK Z.U. 2003/4A/28.). Natomiast Rada Legislacyjna stwierdziła, iż „Mimo odmienności stylistyki obu przepisów (tzn. art. 25 ust. 4 i 5 – przyp. PS) można mówić o wyrażonej w Konstytucji RP względnej zasadzie konsensualnego określania przez państwo relacji z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. Zasada ta domaga się dołożenia ze strony Rady Ministrów najwyższej staranności w doprowadzeniu do uzgodnienia stanowiska z odpowiednimi władzami kościołów lub związków wyznaniowych” (Rada Legislacyjna, *Opinia w sprawie niektórych konstytucyjnych problemów w sprawie realizacji inicjatywy ustawodawczej Rady Ministrów w sprawie zmiany ustawy regulującej stosunek państwa do kościoła lub związku wyznaniowego*, 19 listopada 2010 r., RL-0303-34/10). Ponadto, „Rada Legislacyjna zauważa, że ust. 4 i 5 art. 25 Konstytucji stanowią podbudowę normy, wymagającej konsensualnego regulowania stosunku państwa do kościołów i związków wyznaniowych”. Pojęciem „zasady konsensualnej regulacji stosunków” w doktrynie prawa konstytucyjnego posługuje się natomiast w odniesieniu do art. 25 ust. 4 i 5 Konstytucji RP L. Garlicki (L. Garlicki, *Artykuł 25 [Komentarz]*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz V*, red. L. Garlicki, Warszawa 2007, s. 20.).

Consensus facit legem – oznacza w kontekście podjętych rozważań naukowych zobowiązanie organów władzy publicznej do poszukiwania z właściwymi przedstawicielami Kościoła katolickiego rozwiązań kompromisowych w sferze stosunków wyznaniowych. W przypadku umowy międzynarodowej, kompromis wydaje się być warunkiem *sine qua non* dla jej zawarcia i zmiany, co potwierdza m.in. Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1968 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 74, poz. 439) oraz ustawa z dnia 14 kwietnia 2000 r. o umowach międzynarodowych (Dz. U. Nr 39, poz. 443, z późn. zm.). Z postanowień art. 27 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisanego w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318) wynika natomiast gotowość stron do regulowania spraw wymagających nowych lub dodatkowych rozwiązań „na drodze nowych umów między Układającymi się Stronami albo uzgodnień między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej i Konferencją Episkopatu Polski upoważnioną do tego przez Stolicę Apostolską”. Podobne, do tej klauzuli generalnej, sformułowania o konsensualnym charakterze znalazły się w kilku innych przepisach Konkordatu, w których strony – w ramach tzw. klauzul odsyłających do przyszłych porozumień – zobowiązały się do zawierania różnej rangi uzgodnień (np. art. 9 ust. 2, art. 15 ust. 2, 25 ust. 2). Wątpliwości interpretacyjne, zwłaszcza w kontekście swobody zawierania umów międzynarodowych oraz sformułowań art. 25 ust. 4 *in fine* w odniesieniu do „ustaw”, budzi zastosowanie przez polskiego ustrojodawcę liczby pojedynczej na

określenie umowy międzynarodowej jako formy właściwej dla określenia stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim.

Problematyka konsensualnego charakteru ustawy jako formy właściwej dla regulacji stosunków państwo – Kościół katolicki jest zdecydowanie bardziej skomplikowana niż umowy międzynarodowej. Po pierwsze, ustawa jest aktem parlamentu, uchwalanym w specjalnej procedurze nazywanej procesem legislacyjnym (trybem ustawodawczym), która nie przewiduje decydującego o jej treści udziału innych podmiotów. Za taki trudno bowiem uznać konsultacje społeczne i działalność lobbingową. Po drugie, sposób realizacji ustawowej formy regulacji stosunków między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi, o której mowa zarówno w ust. 4, jak i ust. 5 art. 25, pomimo kilkunastu lat obowiązywania normy konstytucyjnej nie został dookreślony na płaszczyźnie ustawowej, co postulowane jest przez doktrynę. Wpływa to zdecydowanie niekorzystnie na realizację konstytucyjnego modelu relacji państwo – Kościół, zwłaszcza w sytuacji dużej politycznej uznaniowości w tym zakresie. Po trzecie, art. 25 ust. 4 nie zawiera postanowień dotyczących konieczności uprzedniego zawarcia umowy między Radą Ministrów a właściwymi przedstawicielami Kościoła katolickiego przed uchwaleniem tzw. ustawy wyznaniowej, o której mowa w art. 25 ust. 5 Konstytucji w odniesieniu do innych Kościołów i związków wyznaniowych. Odmienne sformułowanie obu przepisów, interpretowane w literaturze przedmiotu jako celowe działanie ustrojodawcy albo nieścisłość redakcyjna, zobowiązuje do zajęcia stanowiska w tej kwestii, uwzględniającego komplementarne ujęcie problematyki. Po czwarte wreszcie, sposób uchwalania ustaw określających stosunki państwo – Kościół katolicki nie wpływa na ich miejsce w hierarchii źródeł prawa powszechnie obowiązującego, dokładnie ustalone w rozdziale III Ustawy Zasadniczej, ani na jej charakter jako aktu normatywnego.

Polski ustrojodawca określając formy regulacji stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim nie zdefiniował ani nie dookreślił pojęcia „stosunki”. Należy zatem już na wstępie rozważań przyjąć – zgodnie z zasadami wykładni językowej, która nakazuje poszczególne słowa rozumieć przede wszystkim w ich normalnym znaczeniu – iż objął nim wszelkiego rodzaju sprawy dotyczące wzajemnych interakcji podmiotów wymienionych w analizowanym przepisie wyznaniowym. Za nieuprawnione zatem trzeba uznać jakiegokolwiek zawężanie znaczenia pojęcia „stosunki”, skoro wolą ustrojodawcy było ich całościowe ujęcie w drodze umowy międzynarodowej i ustaw.

Celem niniejszej monografii jest – w związku z powyższymi uwagami i wątpliwościami – analiza sformułowanej w art. 25 ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej

Polskiej zasady konsensualnego określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim. Istotny nacisk zostanie położony na treść tej zasady a nie tylko na sam sposób jej sformułowania.

W opracowaniu tytułowej zasady podjęto próbę całościowego ujęcia problematyki wynikającej z treści przywołanego przepisu konstytucyjnego z uwzględnieniem kontekstu aksjologicznego, historycznego oraz prawnego – w tym ustrojowego i międzynarodowego. Wpłynęło to na systematykę pracy, obejmującą poza wstępem i zakończeniem, pięć rozdziałów.

Rozważania zawarte w pierwszym rozdziale koncentrują się na przebiegu prac konstytucyjnych w latach 1989-1997, które zdeterminowały sposób sformułowania treści art. 25 ust. 4 obowiązującej Konstytucji RP. Kadencje parlamentu (1989-1991, 1991-1993 i 1993-1997) wyznaczające poszczególne etapy prac konstytucyjnych, tworząc systematykę tego rozdziału. Decydujące znaczenie dla kształtowania treści artykułu wyznaniowego, jak i całej Konstytucji RP, miał ostatni etap prac, na którym doszło do zawiązania koalicji konstytucyjnej, która doprowadziła ostatecznie do uchwalenia 2 kwietnia 1997 r. Ustawy Zasadniczej. Geneza tytułowej zasady została odtworzona przede wszystkim na podstawie materiału zawartego w stenogramach z posiedzeń Zgromadzenia Narodowego oraz w „Biuletynach” Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego. Uwzględniono także stanowiska Kościołów i innych związków wyznaniowych, formułowane w postaci oficjalnych dokumentów (listów, opinii, stanowisk), jak i wypowiedzi ich przedstawicieli, zwłaszcza zaangażowanych w prace Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego.

Bezpośredni kontekst aksjologiczno-ustrojowy konstytucyjnej zasady konsensualnego określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim stanowią pozostałe zasady sformułowane w art. 25 Konstytucji RP. Problematyce tej został poświęcony rozdział drugi monografii. Na tzw. polski model relacji państwo – Kościół, składają się zasady równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych (ust. 1), poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie (ust. 3) oraz współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego (ust. 3). Ze względu na postawione cele badawcze, przedmiotem analizy zarówno w tym rozdziale, jak i w całym opracowaniu, nie jest forma określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a innymi Kościołami i związkami wyznaniowymi. Stanowi ona – w zależności od potrzeb badawczych – jedynie punkt odniesienia, albo tło prowadzonych rozważań.

Rozdział trzeci prezentowanej monografii został poświęcony problematyce zakresu podmiotowego art. 25 ust. 4 Konstytucji RP, w którym ustrojodawca wskazał z jednej strony

na Rzeczpospolitą Polską jako podmiot relacji z Kościołem katolickim, z drugiej natomiast – mając na uwadze, iż Kościół katolicki działa na arenie międzynarodowej za pośrednictwem Stolicy Apostolskiej – wymienił z nazwy ten podmiot jako stronę umowy międzynarodowej określającej stosunki państwo – Kościół katolicki. Specyfika przywołanego przepisu konstytucyjnego, jak i liczne wątpliwości podnoszone w debacie konstytucyjnej na temat słuszności takiego rozwiązania, wymagały szczegółowego odniesienia się do kwestii podmiotowości publicznoprawnej Stolicy Apostolskiej, zwłaszcza w zakresie zawierania umów międzynarodowych, ale także w kontekście zasady równouprawnienia instytucjonalnych podmiotów wyznaniowych, sformułowanej w art. 25 ust. 1 Konstytucji. Problematyką stron stosunków państwo – Kościół katolicki objęto także wskazanie podstawowych instytucji państwowych zaangażowanych w kształtowanie konsensualnych stosunków z pomiędzy tymi podmiotami.

Z podmiotowością publicznoprawną Stolicy Apostolskiej na arenie międzynarodowej wiąże się klasyczne uprawnienie zawierania umów międzynarodowych, które zostało uznane przez polskiego ustrojodawcę za pierwszą – podstawową formę kształtowania stosunków z Kościołem katolickim. Dlatego też w czwartym rozdziale niniejszego opracowania zaprezentowano Konkordat między Rzeczpospolitą Polską i Stolicą Apostolską podpisany 28 lipca 1993 r. w aspekcie materialno-prawnym i proceduralnym jako umowę międzynarodową, w rozumieniu Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów. W rozważaniach odniesiono się także do uwarunkowanej nie tylko prawnie, ale przede wszystkim politycznie, ratyfikacji Konkordatu. Szczególne znaczenie dla realizacji konstytucyjnych i konkordatowych wytycznych, w zakresie konsensualnego kształtowania stosunków państwo – Kościół katolicki, posiada klauzula sformułowana w art. 27, z której wynika, że „Sprawy wymagające nowych lub dodatkowych rozwiązań będą regulowane na drodze nowych umów między Układającymi się Stronami albo uzgodnień między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej i Konferencją Episkopatu Polski upoważnioną do tego przez Stolicę Apostolską”. W kontekście zaproponowanej problematyki badawczej, analizy wymagają także sformułowane w Konkordacie z 1993 r. klauzule odsyłające do przyszłych porozumień między Układającymi się Stronami.

Ostatni rozdział pracy został poświęcony drugiej konstytucyjnej formie określania stosunków między państwem i Kościołem katolickim, jaką są ustawy. Wskazano na konstytucyjne znaczenie odesłań do aktów prawnych rangi podkonstytucyjnej oraz wyjątkowego w skali Konstytucji RP zastosowania liczby mnogiej: „ustawy”. Ze względu na wątpliwości wynikające z wykładni art. 25 ust. 4, związane z brzmieniem tego przepisu

w kontekście sformułowań zawartych w art. 25 ust. 5 i niejednorodnej praktyki władz Rzeczypospolitej Polskiej w tym zakresie, w rozważaniach uwzględniono problematykę poprzedzania ustaw, o których mowa w art. 25 ust. 4 Konstytucji RP, uzgodnieniami (umowami). Umowy tego typu przesądzą bowiem o konsensualnym charakterze określania stosunków państwo – Kościół katolicki w drodze ustaw. Podobnie jak w odniesieniu do umowy międzynarodowej, odrębny punkt rozważań naukowych został poświęcony problematyce realizacji postanowień ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 29, poz. 154, z późn. zm.) poprzez klauzule odsyłające do przyszłych porozumień.

W prowadzonych badaniach, których efektem jest niniejsza monografia, wykorzystano przede wszystkim metodę dogmatyczno-prawną oraz teoretyczno-prawną. Pomocniczo – zwłaszcza w rozdziale pierwszym – metodę historyczno-prawną, natomiast w odniesieniu do rozważań dotyczących podmiotowości Kościoła katolickiego i Stolicy Apostolskiej oraz umowy międzynarodowej zastosowano metodę porównawczo-prawną.

Tytułowa problematyka konsensualnego określania stosunków państwo – Kościół katolicki ma charakter interdyscyplinarny. Dlatego też dla jej opracowania wykorzystano źródła i literaturę przedmiotu z prawa konstytucyjnego oraz prawa międzynarodowego publicznego, ale także prawa kanonicznego Kościoła katolickiego ze szczególnym uwzględnieniem źródeł i literatury kościelnego prawa publicznego (prawa konkordatowego).

Konstytucyjna zasada konsensualnego określania stosunków państwo – Kościół katolicki nie została do tej pory kompleksowo opracowana, co w istotny sposób wpłynęło na decyzję o podjęciu problematyki badawczej z nią związanej. Prezentowana monografia, będąc kontynuacją dotychczasowych rozważań naukowych, w wielu obszarach wykracza poza dorobek doktryny, przez co może zostać uznana za pierwszą próbę całościowego ujęcia tytułowej interdyscyplinarnej problematyki.

Osiągnięte dzięki przeprowadzonym badaniom naukowym wyniki pozwalają na następujące konstatacje dotyczące konstytucyjnej zasady konsensualnego określania stosunków państwo – Kościół katolicki.

Sformułowanie konstytucyjnej zasady konsensualnego określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim, podobnie jak pozostałych zasad relacji państwo – Kościół, zostało wypracowane w wyniku debaty, prowadzonej przede wszystkim na forum Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego. W debacie, obok członków Zgromadzenia Narodowego, brali udział przedstawiciele Kościołów i innych związków wyznaniowych. Ostatecznie, to ich propozycja w zakresie dywersyfikacji form regulacji

stosunków między państwem a instytucjonalnymi podmiotami wyznaniowymi, przy jednoczesnym poszanowaniu zasady równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych, zgłoszona przez posła Tadeusza Mazowieckiego, została przyjęta najpierw przez członków Komisji, a następnie Zgromadzenie Narodowe, w postaci treści art. 25 Konstytucji RP. Sposób wypracowania oraz treść artykułu wyznaniowego stanowi przejaw politycznego i prawnego kompromisu państwa z przedstawicielami wspólnot religijnych.

Analiza kontekstu aksjologicznego i ustrojowego zasady konsensualnego określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim prowadzi do stwierdzenia, iż polski ustrojodawca przyjął nowoczesną koncepcję rozdziału, wyrażającą się w triadzie zasad: autonomii, niezależności i współdziałania w relacjach państwo – Kościół. Podstawowe znaczenie, dla przywołanej triady zasad, jak i konstytucyjnego modelu relacji państwo – Kościół, posiada autonomia Kościołów i innych związków wyznaniowych mająca swoje źródło we współczesnym konstytucjonalizmie, który postrzega ją, jako relację między państwem a podmiotem działającym w ramach jego suwerenności na jego terytorium w oparciu o zasady wyznaczone przez suwerenną władzę państwową oraz w nauczaniu Soboru Watykańskiego II na temat relacji Kościoła do wspólnot politycznych. Koncepcję współdziałania państwa z instytucjonalnymi podmiotami wyznaniowymi dla dobra człowieka i dobra wspólnego, należy postrzegać nie tylko jako potwierdzenie przyjaznego rozdziału, ale przede wszystkim w szerszym kontekście państwa jako dobra wspólnego wszystkich obywateli.

Umieszczenie w Konstytucji RP zasad określających relacje między państwem a Kościołami i innymi związkami wyznaniowymi stanowi jeden z przejawów poszanowania systemu wartości podstawowych, które są zakorzenione w kulturze naszego narodu. Ustrojodawca, uznając szczególny status instytucjonalnych podmiotów wyznaniowych, m.in. poprzez poświęcenie im artykułu 25, dał wyraz poszanowaniu wolności sumienia i religii zarówno w indywidualnym jak i wspólnotowym wymiarze. Nie oznacza to, że państwo w którym respektuje się w ten sposób wartości religijne staje się państwem wyznaniowym. Wręcz przeciwnie, sformułowania zawarte w analizowanym artykule wyznaniowym, a zwłaszcza zasada autonomii i niezależności potwierdzają rozdział państwa i Kościoła.

Konstytucjonalizacja zasad określających relacje między państwem a instytucjonalnymi podmiotami wyznaniowymi wpisuje się w znaną od dwóch tysięcy lat europejskiej kulturze prawnej koncepcję dualizmu polityczno-religijnego. Jest jego współczesną – polską implementacją w warunkach demokratycznego państwa prawnego.

Uwzględnienie w przepisie konstytucyjnym roli Kościoła katolickiego (podobnie jak i innych związków wyznaniowych) w konsensualnym kształtowaniu stosunków państwo – Kościół nie jest wyrazem słabości państwa. Stanowi potwierdzenie naczelnej zasady, że „Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli” (art. 1 Konstytucji RP).

Szczególny charakter Kościoła katolickiego jako jedyne instytucjonalnego podmiotu wyznaniowego, który posiada podmiotowość publicznoprawną na arenie międzynarodowej, znalazł odzwierciedlenie w sformułowaniach art. 25 ust. 4 Konstytucji RP. Polski ustrojodawca wskazał w nim na Kościół katolicki jako podmiot relacji z Rzeczpospolitą Polską, a następnie – zgodnie z prawem międzynarodowym – na Stolicę Apostolską jako stronę umowy. Poza ogólnym określeniem podmiotów relacji, ustrojodawca słusznie nie wyliczył organów właściwych w sprawach realizacji konstytucyjnych zasad. Regulacja w tym zakresie znajduje się w porządkach prawnych stron oraz w zawartej między nimi umowie międzynarodowej.

Z treści art. 25 ust. 4 Konstytucji RP wynika, iż podstawową formą właściwą dla określania stosunków między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim jest umowa międzynarodowa. Miejsce ratyfikowanej umowy międzynarodowej – jaką jest Konkordat – w hierarchii źródeł prawa powszechnie obowiązującego sprawia, iż jest on o wiele trwalszym od ustawy sposobem określania stosunków państwo – Kościół katolicki. Należy przy tym zaznaczyć, iż przepis wyznaniowy w ostatecznie przyjętej formie nie narzuca obowiązku zawarcia umowy, stwarzając jedynie możliwość uregulowania stosunków państwowo-kościelnych w takiej właśnie formie.

Zawarcie umowy międzynarodowej, poprzedzone szeregiem czynności przewidzianych przez prawo międzynarodowe, na które składa się m.in. wyznaczenie pełnomocników stron, wymiana pełnomocnictw, negocjacje, porozumienie dotyczące zawarcia umowy oraz stwierdzenie uzgodnienia tekstu umowy, ma charakter konsensualny, stanowi bowiem wyraz osiągnięcia przez układające się strony porozumienia tworzącego prawo. Do kształtowania stosunków między stronami na zasadach porozumień, uzgodnień i umów o różnej randze i różnym miejscu w hierarchii źródeł prawa układających się stron zobowiązują liczne odesłania zawarte w umowach międzynarodowych i klauzule generalne. W Konkordacie między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską taką rolę pełni przede wszystkim art. 27, z którego wynika, że: „Sprawy wymagające nowych lub dodatkowych rozwiązań będą regulowane na drodze nowych umów między Układającymi się Stronami albo uzgodnień między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej i Konferencją Episkopatu Polski upoważnioną do tego przez Stolicę Apostolską”. Zakres podmiotowy i przedmiotowy

przepisu wskazuje, że układające się strony przewidziały dwie płaszczyzny kształtowania wzajemnych stosunków. Pierwszą stanowi płaszczyzna międzynarodowa wynikająca ze sformułowań: „Układające się strony” oraz „na drodze nowych umów”. Oznacza to, że zgodnie z Konwencją wiedeńską o prawie traktatów może dojść do zmiany Konkordatu, polegającej na nowym (innym) uregulowaniu dotychczasowych rozwiązań („nowe rozwiązania”) lub na uregulowaniu spraw, które w umowie z dnia 28 lipca 1993 r. nie zostały zakwalifikowane do materii konkordatowej („dodatkowe rozwiązania”). Wskazanie na „Rząd Rzeczypospolitej Polskiej” i „Konferencję Episkopatu Polski upoważnioną do tego przez Stolicę Apostolską” oraz „uzgodnienia” oznacza natomiast umocowanie do zawierania porozumień na niższym szczeblu, które wpłyną na kształt stosunków państwo – Kościół katolicki. Znaczenie tych sformułowań, zwłaszcza w braku wyraźnej dyspozycji ustrojodawcy – analogicznej do zawartej w art. 25 ust. 5 Konstytucji RP – do zawierania umów między Radą Ministrów a właściwymi przedstawicielami Kościoła katolickiego poprzedzających uchwalanie ustaw wyznaniowych, trudno przecenić. Przeprowadzone analizy, obejmujące genezę konstytucyjnej zasady konsensualnego określania stosunków państwo – Kościół katolicki, jej kontekst aksjologiczny i ustrojowy oraz koncepcję umowy międzynarodowej i ustawy jako form właściwych dla określania tych stosunków, uprawniają do wniosku, iż pominięcie przez ustrojodawcę bezpośredniego odniesienia do umowy poprzedzającej ustawę wyznaniową było zamierzone, skoro tego typu rozstrzygnięcie zostało wprowadzone do wcześniej – w stosunku do uchwalenia Konstytucji RP – wynegocjowanego i podpisanego Konkordatu.

Tezę powyższą potwierdzają także inne postanowienia Konkordatu poddane analizie z punktu widzenia konsensualnego określania stosunków między układającymi się stronami. Strony Konkordatu – poprzez tzw. klauzule odsyłające – zobowiązały się, że rozszerzenie wykazu dni świątecznych wolnych od pracy może nastąpić po porozumieniu (art. 9 ust. 2); ustaliły, iż kwestia powiadamiania o orzeczeniach o ważności małżeństwa kanonicznego i orzeczeniach w sprawach małżeńskich może być przedmiotem postępowania określonego w artykule 27 (art. 10 ust. 5); przewidziały że kryteria wykształcenia pedagogicznego oraz forma i tryb uzupełniania tego wykształcenia będą przedmiotem uzgodnień kompetentnych władz państwowych z Konferencją Episkopatu Polski (art. 12 ust. 3); postanowiły, że status prawny szkół wyższych zakładanych i prowadzonych przez Kościół katolicki oraz tryb i zakres uznawania przez państwo kościelnych stopni i tytułów oraz status prawny wydziałów teologii katolickiej na uniwersytetach państwowych uregulują umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski upoważnioną przez Stolicę

Apostolską (art. 15 ust. 2); uznały za słuszne, aby w sprawach finansowych instytucji i dóbr kościelnych oraz duchowieństwa stworzyć specjalną komisję, która zajmie się koniecznymi zmianami (art. 22 ust. 2); postanowiły wreszcie, że kompetentne władze państwowe i Konferencja Episkopatu Polski opracują zasady udostępniania dóbr kultury będących własnością lub pozostających we władaniu Kościoła (art. 25 ust. 2).

Jakkolwiek wynikające z art. 25 ust. 4 Konstytucji RP zobowiązanie do kształtowania stosunków między Rzeczpospolitą Polską i Kościołem katolickim w oparciu o zasadę konsensusu należy ocenić pozytywnie, to jednak praktyka okazuje się nieefektywna. Z przywołanych powyżej przepisów konkordatowych zawierających zobowiązania stron do zawierania porozumień w określonych sprawach, jak dotychczas udało się zrealizować dyspozycję dotyczącą wykształcenia pedagogicznego nauczycieli religii oraz statusu prawnego szkół wyższych zakładanych i prowadzonych przez Kościół katolicki. Mimo powołania specjalnej komisji, prace o których mowa w art. 22 ust. 2, dotyczą – przynajmniej na razie – tylko likwidacji Funduszu Kościelnego, a nie „koniecznych zmian w sprawach finansowania instytucji i dóbr kościelnych oraz duchowieństwa”. Chociaż polski ustawodawca wprowadził zmianę w ustawie o dniach wolnych od pracy, nie zostało zawarte porozumienie w sprawie rozszerzenia katalogu dni świątecznych, o którym mowa w art. 9 Konkordatu. Wciąż nierealizowana – mimo upływających piętnastu lat obowiązywania umowy ratyfikowanej 23 lutego 1998 r. – pozostaje klauzula odsyłająca sformułowana w art. 25 ust. 2. Jak dotychczas kompetentne władze państwowe i Konferencja Episkopatu Polski nie opracowały zasad udostępniania dóbr kultury będących własnością lub pozostających we władaniu Kościoła.

Jak wynika z przeprowadzonych analiz problemem pozostaje miejsce porozumień (uzgodnień, umów) w systemie źródeł prawa polskiego. O ile wątpliwości nie budzą nowe lub dodatkowe rozwiązania wprowadzane w trybie umowy międzynarodowej (np. tzw. konkordatu parcjalnego dotyczącego spraw finansowych), o tyle ustrojodawca nie przewidział miejsca w hierarchicznie zbudowanym systemie dla porozumień zawieranych np. przez Ministra Edukacji Narodowej i Konferencję Episkopatu Polski. Należy zatem postulować określenie pozycji prawnej porozumień – niezależnie od ich nazwy – zawieranych między państwem i Kościołem katolickim w ramach realizacji art. 25 ust. 4 Konstytucji, Konkordatu i ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego, w systemie prawa polskiego.

Konkordat jako umowa międzynarodowa – niezależnie od trudności w realizacji jego niektórych postanowień – stanowi niewątpliwie element normalizacji i stabilizacji stosunków między Rzeczpospolitą Polską i Kościołem katolickim. Ten sprawdzony od czasów

Średniowiecza instrument kształtowania relacji państwowo-kościelnych jest nadal wartościową formą konsensualnego określania stosunków.

Odnosząc się do ustaw jako formy konsensualnego określania stosunków państwo – Kościół katolicki należy stwierdzić, iż „niedopowiedzenie” ustrojodawcy w kwestii poprzedzania ustaw uzgodnieniami (umowami) z właściwymi przedstawicielami Kościoła katolickiego, mimo odpowiednich postanowień Konkordatu w sprawie nowych lub dodatkowych rozwiązań, utrudnia realizację konsensualnego określania stosunków państwo – Kościół katolicki. Brak zgody wśród przedstawicieli doktryny, a także koniunkturalne podejście przez Radę Ministrów do art. 25 ust. 4 *in fine* Konstytucji RP powoduje zastój legislacyjny w omawianym zakresie, co z pewnością nie wpływa korzystnie na stosunki państwowo-kościelne.

Przechodząc do uwag *de lege ferenda fundamentalis (constitutionalis)*. Brak wskazania w art. 25 ust. 4 Konstytucji RP na umowy poprzedzające ustawy określające stosunki państwo – Kościół katolicki oraz wątpliwości podnoszone w związku z tym przez wskazanych w monografii przedstawicieli doktryny, nie dostrzegających wynikającego z analizowanej zasady zobowiązania państwa do konsensualnego kształtowania stosunków z Kościołem katolickim, przemawiają za sformułowaniem postulatu w sprawie ujednoczenia postępowania prelegislacyjnego w stosunku do ustaw dotyczących Kościoła katolickiego, analogicznie do rozwiązania przyjętego w ust. 5. Niezwykle cenna inicjatywa ustrojodawcy w zakresie kształtowania stosunków wyznaniowych w państwie w oparciu o konsensus wymaga rozwinięcia na płaszczyźnie ustawowej poprzez określenie podstaw procedury prelegislacyjnej, której celem jest wspólne wypracowanie tekstu nowej ustawy lub zmian w dotychczas obowiązującej i umowy do której ta ustawa będzie stanowiła załącznik. Ponadto, mając na uwadze niezrozumiałe zastosowanie liczby pojedynczej w odniesieniu do umowy międzynarodowej a liczby mnogiej w odniesieniu do ustaw, należy postulować zastosowanie w obu przypadkach liczby pojedynczej, właściwej dla koncepcji konstytucyjnych odesłań. Postulowane zmiany Konstytucji RP wydają się jednak mało realne, biorąc pod uwagę większość parlamentarną potrzebną do ich przeprowadzenia.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze omawiam zgodnie z systematyką zawartą w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r.

w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196, poz. 1165).

§ 4 pkt 1 rozporządzenia – autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące się w bazach lub na liście, o których mowa w § 3, dla danego obszaru wiedzy;

§ 4 pkt 2 rozporządzenia – autorstwo lub współautorstwo odpowiednio dla danego obszaru: opracowań zbiorowych, katalogów zbiorów, dokumentacji prac badawczych, ekspertyz, utworów i dzieł artystycznych

Problematyka i specyfika prowadzonych przeze mnie badań sprawia, że osiągnięcia o których mowa w § 4 pkt 1 i 2 wymienionego powyżej rozporządzenia omówię łącznie.

Wykaz publikacji znajduje się w **Załączniku nr 4**.

Wśród pozostałych osiągnięć naukowo-dydaktycznych na pierwszym miejscu prezentuję monografię *Kościół a wspólnota polityczne*, Warszawa 2005, s. 320, która jest rozszerzoną i zmienioną wersją mojej rozprawy doktorskiej. Tytułowa diada Kościół – wspólnota polityczna nieustannie prowokuje do przemyśleń i naukowych badań. Problematyka zasad określających relacje między wspólnotą polityczną i Kościołem przewija się zatem często zarówno w naukach politycznych i prawnych, jak i w społecznym nauczaniu Kościoła. Nie oznacza to wcale, iż uległa ona dezaktualizacji. Wręcz przeciwnie, wydaje się, iż zawsze stanowi zachętę do nowych refleksji. Temat opracowania i zarazem przedmiot badań naukowych „Kościół a wspólnota polityczne” jest odpowiedzią na stale i na nowo aktualne pytanie o stosunek Kościoła do wspólnoty politycznej. Celem publikacji jest całościowe ujęcie problematyki z uwzględnieniem genezy zapisanych w dokumentach soborowych -zasad relacji Kościół – wspólnota polityczna. Dlatego też analiza obejmuje materiały i propozycje nadsyłane na Sobór, przebieg prac nad schematami Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen Gentium*, Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* i Deklaracji o wolności religijnej *Dignitatis humanae* oraz dyskusję nad wymienionymi powyżej dokumentami podczas kongregacji generalnych. Po drugie, publikacja zawiera wyniki badań na temat tego, jakie zapisy Soboru Watykańskiego II można zaliczyć do zasad określających relacje między Kościołem i wspólnotą polityczną oraz jaka treść i przesłanie kryje się w soborowym nauczaniu. Po trzecie, celem opracowania jest ukazanie zasad relacji Kościół – wspólnota polityczna, jako jednego z etapów w procesie kształtowania zasad relacji i relacji między dwiema wspólnotami. Po czwarte, publikacja ukazuje wypracowane przez Sobór

Watykański II zasady relacji jako całość tworzącą model relacji. Po piąte, celem niniejszego opracowania jest analiza stosunku Kościoła do Unii Europejskiej w świetle nauczania *Vaticanum II* i najnowszych dokumentów Kościoła, w tym zadań Kościoła w Unii oraz jego stosunku do Konstytucji Europejskiej.

Przywołanie nauczania Soboru Watykańskiego II w rozważaniach na temat zasad relacji Kościoła – wspólnota polityczna nie jest przypadkowe. Podczas Soboru Watykańskiego II Kościół dokonał rewizji swojego stanowiska na temat stosunku do analizowanych kwestii. Wskazał zasady etyczne, które mają uzasadnienie w prawie Bożym naturalnym i objawionym. Zasady, które zostały wypracowane podczas *Vaticanum II*, mają charakter pastoralny, ale mają także charakter postulatów *de lege ferenda*. To w oparciu o te zasady dokonano po Soborze Watykańskim II rewizji wielu umów międzynarodowych zawieranych przez Stolicę Apostolską oraz ukształtowała się nowa koncepcja konkordatu jako umowy międzynarodowej. Chociaż obszar badań dotyczył doktryny Kościoła katolickiego, to jednak jego zastosowanie może być wielopłaszczyznowe, m.in. poprzez recepcję określonych elementów w kształtowaniu współczesnych stosunków wyznaniowych. Pozwala także objąć swym zasięgiem kanton, land, region, euroregion, a także Unię Europejską i inne organizacje ponadnarodowe. Jak napisał w swojej recenzji ks. prof. dr hab. Henryk Miszał: „...dotychczas nikt tak kompleksowo i szeroko nie pokusił się o ukazanie ewolucji nauczania Kościoła na temat jego relacji do wspólnot politycznych, jaka dokonała się podczas Soboru Watykańskiego II, oraz jej recepcji w stanowisku Kościoła wobec Unii Europejskiej”.

Badania poświęcone problematyce wyznaniowej prowadzone przeze mnie jeszcze przed obroną rozprawy doktorskiej zaowocowały opublikowaniem zbioru *Prawo wyznaniowe. Wybór źródeł*, oprac. P. Sobczyk, P. Sobczyk, Warszawa 2005, s. 488. Z kolei w 2012 r., we współpracy z dr. M. Poniatowskim opublikowałem *Polskie prawo wyznaniowe. Wybór źródeł*, oprac. M. Poniatowski, P. Sobczyk, Lublin 2012, s. 678. Cechą charakterystyczną badań w zakresie prawa wyznaniowego jest analiza przepisów zawartych w aktach prawnych, które należą do różnych gałęzi prawa: administracyjnego, cywilnego, karnego, konstytucyjnego i międzynarodowego. Prywatne zbiory źródeł prawa wyznaniowego są zatem przede wszystkim cenną pomocą dydaktyczną zarówno dla prowadzących wykłady i ćwiczenia z prawa wyznaniowego, jak i dla studentów i praktyków, przyczyniając się tym samym do popularyzacji nauki prawa wyznaniowego. Jak wskazał w swojej recenzji dr hab. T. Zieliński prof. ChAT („Przegląd Prawa Wyznaniowego” 5/2012, s. 295–297.): „Dobór zamieszczonych tekstów, który należy przyjąć z uznaniem, świadczy o bardzo dobrej orientacji Autorów zbioru w materii prawno

wyznaniowej. (...) Z zadowoleniem należy stwierdzić, iż tom powstały za sprawą Michała Poniatowskiego i Pawła Sobczyka przynosi w pełni reprezentatywny wybór aktów prawnych w odnośnym obszarze regulacji”. Wartość prezentowanych wyborów źródeł wynika także z faktu, iż są to jedyne tego typu opracowania, jakie zostały opublikowane po 2005 r.

Badania naukowe na temat form prawnych działania organów władzy publicznej oraz współpraca z młodszymi pracownikami naukowymi, przede wszystkim Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie, zaowocowały wydaniem publikacji M. Karpiuk (red.), M. Czuryk, L. Grzonka, B. Krupa, P. Sobczyk, *Akty normatywne i administracyjne*, Warszawa 2009, s. 258. Publikacja ta – obejmująca aspekt proceduralny i materialny stanowienia aktów normatywnych i administracyjnych – jest charakterystyką systemu źródeł prawa Rzeczypospolitej Polskiej oraz omówieniem źródeł prawa Unii Europejskiej z uwzględnieniem zakresu ich oddziaływania na wewnętrzny porządek prawny. Wartość tej publikacji wyraża się nie tylko w aspekcie badawczo-naukowym, ale także popularyzatorskim, gdyż została ona skierowana do szerokiego grona adresatów, zwłaszcza studentów prawa i administracji. A jak napisał dr hab. Alfred Lutrzykowski w recenzji wydawniczej: „System prawa jest czynnikiem współkreującym ład społeczny kształtowany zgodnie z przyjmowanymi założeniami aksjologicznymi, ideowymi i doktrynalnymi”. Poza współtworzeniem koncepcji tej publikacji, mój udział w jej powstaniu wyraża się w napisaniu trzech rozdziałów, o czym poniżej.

Zagadnienie finansowania Kościołów i innych związków wyznaniowych działających w Polsce jest od kilku lat przedmiotem stale rosnącego zainteresowania nie tylko naukowców zajmujących się prawem finansowym, konstytucyjnym i wyznaniowym, ale także osób nie związanych bezpośrednio z tym obszarem prawa. Dlatego też, mając na względzie szczególną rolę oraz znaczenie Kościołów i innych związków wyznaniowych, a także potrzebę zmiany niektórych zasad ich finansowania, we współpracy redakcyjnej z dr. hab. Krzysztofem Warchałowskim, prof. UKSW powstała wieloautorska monografia *Finansowanie kościołów i innych związków wyznaniowych*, red. P. Sobczyk, K. Warchałowski, Warszawa 2013, s. 478. „Książka ta – jak napisał w recenzji wydawniczej dr hab. Jarosław Szymanek prof. UW – „jest pierwszą tak poważną, obszerną i wielowątkową publikacją w całości poświęconą tematyce finansowania kościołów i innych związków wyznaniowych”. Autorzy monografii, którzy wywodzą się z różnych ośrodków naukowych w Polsce, poddali wnikliwej analizie zagadnienia ogólne i historyczne dotyczące finansowych aspektów działalności instytucjonalnych podmiotów wyznaniowych. Ponadto poświęcono uwagę finansowaniu poszczególnych aspektów działalności Kościołów i innych związków wyznaniowych

ze szczególnym uwzględnieniem ich działalności kulturalnej i naukowej. Jednym z najbardziej aktualnych obszarów dotyczących tytułowej problematyki są kwestie zwolnień podatkowych dotyczące instytucjonalnych podmiotów wyznaniowych, ubezpieczenie osób duchownych oraz regulacja spraw majątkowych. W tak kompleksowo ujętej problematyce nie mogło zabraknąć zagadnień porównawczo-prawnych dotyczących systemów finansowania w wybranych państwach świata. Dr hab. Tadeusz Stanisławski zauważył natomiast, iż „publikacja ta jest interesująca zarówno ze względu na istotny, teoretyczny aspekt tematyki, jak i praktyczną aktualność podejmowanych zagadnień. (...) Dotyka ona reformy jednego z newralgicznych obszarów relacji między państwem a wspólnotami religijnymi”.

Zainteresowania naukowe oraz prowadzone badania, których efektem są publikacje stanowiące mój dorobek naukowy po obronie rozprawy doktorskiej i uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych pozwalają na wyodrębnienie kilku obszarów badawczych.

Pierwszy z nich stanowi niewątpliwie problematyka relacji państwo – Kościół, która ma swoje umocowanie i odniesienie w art. 25 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucyjne określenie instytucjonalnych relacji wyznaniowych w państwie postrzegam w określonym kontekście historycznym, którego istotny element stanowi geneza artykułu wyznaniowego. Stąd problematyce tej zostały poświęcone następujące publikacje: *Udział przedstawiciela Episkopatu Polski w pracach Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego nad artykułem 25 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, [w:] *Ecclesia et Status. Księga Jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej profesora Józefa Krukowskiego*, red. A. Dębiński, K. Orzeszyna, M. Sitarz, Lublin 2004, s. 859–887; *Stanowisko Prymasa Polski w sprawie wartości i wolności religijnej w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „*Annales Canonici*” 3/2007, s. 231–244; *Aksjologia Konstytucji RP w postulatach Episkopatu Polski*, „*Seminare. Poszukiwania naukowe*” 25/2008, s. 159–172.; *Wolność sumienia i religii w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – postulaty Kościoła katolickiego*, „*Prawo Kanoniczne*” 3–4(51)/2008, s. 371–383.

Konstytucyjnym zasadom, poprzez które ustrojodawca określa stosunek państwa do Kościołów i innych związków wyznaniowych, zostały poświęcone następujące artykuły: *Konstytucyjna zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych*, [w:] *Problemy państwa i prawa*, red. F. Prusak, Warszawa 2004, s. 21–35; *Zagadnienia światopoglądowe i wyznaniowe w Preambule do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, [w:] *Problemy prawnicze 2*, red. F. Prusak, Warszawa 2005, s. 5–14; *Kilka*

uwag o bezstronności władz publicznych na kanwie wniosku o usunięcie krzyża z sali posiedzeń Sejmu, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 15/2012, s. 137–155.

Przedstawiciele doktryny prawa konstytucyjnego i wyznaniowego zwracają uwagę na oparcie polskich rozwiązań konstytucyjnych w zakresie relacji państwo – Kościół na koncepcji przyjętej przez Kościół katolicki podczas Soboru Watykańskiego II. Prowadzone przeze mnie badania, których głównym osiągnięciem jest przywołana powyżej monografia *Kościół a wspólnoty polityczne*, jak również pozostałe opracowania w tym zakresie potwierdzają taką tezę. Niemniej jednak prowadzą one do konstatacji, iż polski ustrojodawca nie tylko zaczerpnął w koncepcji *Vaticanum II*, ale w oparciu o współczesny konstytucjonalizm i bogate doświadczenia w zakresie spraw wyznaniowych stworzył niezwykle oryginalny polski model stosunków państwo – Kościół. Z opracowań nawiązujących do koncepcji Kościoła katolickiego na temat jego relacji z państwami należy wymienić: *Autonomia i zadania wiernych świeckich jako element autonomii Kościoła w stosunku do wspólnoty politycznej. Kilka uwag w świetle nauki Soboru Watykańskiego II na temat relacji Państwo – Kościół*, [w:] *Semel Deo dedicatum non est ad usum humanos ulterius transferendum. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. dr hab. Julianowi Kałowskiemu MIC z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. J. Wroceński, B. Szewczul, A. Orczykowski, Warszawa 2004, s. 169–185; *Katolicka koncepcja państwa wyznaniowego*, [w:] *Państwo wyznaniowe. Doktryna, prawo i praktyka*, red. J. Szymanek, Warszawa 2011, s. 106–121.

Drugi obszar prowadzonych przeze mnie badań naukowych stanowi problematyka wolności sumienia i religii, o której mowa w art. 53 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Polski ustrojodawca, w ślad za międzynarodowymi standardami i zobowiązaniami Rzeczypospolitej w tym zakresie, zawarł w art. 53 podstawowe gwarancje dotyczące ochrony jednego z podstawowych praw osobistych, którego źródłem jest przyrodzona godność człowieka. Jak wspomniałem, moja pierwsza praca magisterska była poświęcona genezie tego artykułu. Problematykę tę rozwijałem także po obronie rozprawy doktorskiej w 2004 r., czego efektem są następujące opracowania naukowe: *Wolność religijna w działalności orzeczniczej Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989–2009). Analizy – dyskusje – postulaty*, red. D. Walencik, Katowice–Bielsko-Biała 2009, s. 67–80; *Wliczanie rocznych ocen z religii do średniej ocen w kontekście wolności religijnej w wymiarze indywidualnym i wspólnotowym*, [w:] *Bilateralizm w stosunkach państwowo-kościelnych*, red. M. Bielecki, Lublin 2011, s. 195–210; *Wolność religijna*

a nauczanie w szkole, „Prawo Kanoniczne” 1–2(51)/2008, s. 211–227; *Kształtowanie pozycji prawej religii jako przedmiotu w edukacji publicznej*, „Katecheta” 5/2013, s. 4–14.

Problematyka wyznaniowa nie ogranicza się do wąsko pojmowanych gwarancji wolności sumienia i religii oraz zasad relacji państwo – Kościół. Znalazło to potwierdzenie w prowadzonych przeze mnie badaniach, których efekty zostały opublikowane w następujących artykułach: *Ograniczenia praw podmiotów ze względu na przetwarzanie danych osobowych dotyczących przekonań religijnych i przynależności wyznaniowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 13/2010, s. 143–159; *Uchylenie zakazu przetwarzania wrażliwych danych osobowych w odniesieniu do kościołów i innych związków wyznaniowych jako przykład realizacji konstytucyjnej zasady autonomii i niezależności*, [w:] *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych. Pamiętnik VII Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego, Gniezno 11-12 IX 2010*, red. K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanulewicz, Poznań 2010, s. 181–190. W przywołanych publikacjach podjąłem trudny teoretycznie i praktycznie problem realizacji zasady autonomii związków wyznaniowych i tworzonego przez nie prawa w obszarze ochrony danych osobowych podmiotów danych, których dane są przetwarzane przez instytucjonalne podmioty wyznaniowe.

Odrębny – wieloaspektowy – obszar moich zainteresowań naukowych stanowi problematyka źródeł prawa. Polski ustrojodawca – co stanowi istotne *novum*, dokonał nie tylko konstytucjonalizacji poszczególnych form prawnego działania organów władzy publicznej, ich klasyfikacji na źródła prawa powszechnie obowiązującego i akty prawa wewnętrznego, ale w założeniu stworzył system zbudowany hierarchicznie. Na czele tego systemu stoi ustawa zasadnicza, co zostało wyraźnie potwierdzone w art. 8 ust. 1 Konstytucji RP, z którego wynika, że „Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej”.

Efekty moich badań poświęconych problematyce źródeł prawa zostały opublikowane przede wszystkim w przywołanej wśród publikacji książkowych wieloautorskiej monografii pt. *Akty normatywne i administracyjne*, M. Karpiuk (red.), M. Czuryk, L. Grzonka, B. Krupa, P. Sobczyk, Warszawa 2009, w następujących jej rozdziałach: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej jako akt normatywny, którego przepisy stosuje się bezpośrednio*, s. 29–44; *Ustawa jako akt parlamentu ustanowiony w szczególnej procedurze*, s. 45–63; *Kontrola zgodności przepisów prawa wydawanych przez centralne organy państwowe, z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami*, s. 109–121.

Tematyki źródeł prawa dotyczą także następujące artykuły: *Problem kognicji Trybunału Konstytucyjnego w zakresie badania zgodności ustawy o zmianie Konstytucji z Konstytucją RP*, „Studia Prawnicze KUL” 1/2008, s. 49–66; *Propozycje zmian Konstytucji*

RP z 2.4.1997 r. w projektach ustaw o zmianie Konstytucji, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 1–2/2008, s. 157–173; *Sejm i Senat w sytuacji członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Zeszyty Naukowe” [Wszechnica Polska] 1/2010, s. 71–84; *Aplikacja norm Unii Europejskiej w polskim prawie wyznaniowym. Wybrane problemy*, „Roczniki Nauk Prawnych” 1/2011, s. 97–112; *Opinia prawna dotycząca konsekwencji wejścia w życie Traktatu z Lizbony dla polskiego prawa wyznaniowego*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 3/2011, s. 211–250 (współautor P. Stanisz); *Proceduralna niekonstytucyjność nowelizacji ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, „Studia Politologiczne” 23/2012, Instytut Nauk Politycznych-Uniwersytetu Warszawskiego, s. 235–246.

Moje zainteresowania naukowe pozytywizują praw człowieka i statusem jednostki w państwie nie ograniczają się wyłącznie do wolności sumienia i religii. Prowadzone wykłady monograficzne na temat prawa do informacji i ochrony danych osobowych, a także wystąpienia na różnego rodzaju sympozjach zaowocowały następującymi publikacjami: *Małżeństwo i rodzina w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego. Art. 18, 48 i 71*, [w:] *Matrimonium spes mundi. Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym, polskim i międzynarodowym. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. Ryszardowi Szttychmillerowi*, red. T. Płoski, J. Krzywkowska, Olsztyn 2008, s. 381–393; *Równouprawnienie kobiety i mężczyzny w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku. Kilka uwag syntetyzujących*, [w:] *Finis legis Christus. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, Tom 2, red. J. Wroceński, J. Krajczyński, Warszawa 2009, s. 1277–1290; *Władza publiczna a jednostka w Konstytucji RP. Poszanowanie, ochrona i opieka jako obowiązki władzy publicznej*, [w:] *Prawne aspekty działania administracji publicznej*, red. M. Czuryk, M. Karpiuk, Warszawa 2010, s. 19–33; *Jawność życia publicznego: źródło, wartość czy idea prawa dostępu do informacji publicznej*, [w:] *Ars boni et aequi. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu z okazji osiemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. J. Wroceński, H. Pietrzak, Warszawa 2010, s. 873–892 oraz *Ochrona danych osobowych jako element prawa do prywatności*, „Zeszyty Prawnicze” [Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie Wydział Prawa i Administracji] 9.1/2009, s. 300–318. ~

Na dorobek badawczo-naukowy, który pragnę przedłożyć – poza zaprezentowanymi powyżej obszarami tematycznymi – składają się także recenzje znaczących publikacji z prawa konstytucyjnego i wyznaniowego, które ukazały się punktowanych czasopismach naukowych:

Nota: Piotr Stanisławski, Porozumienia w sprawie regulacji stosunków między państwem i niekatolickimi związkami wyznaniowymi we włoskim porządku prawnym, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, s. 314, „Przegląd Sejmowy” 6/2008, s. 275–278; Recenzja: Paweł Borecki, Geneza modelu stosunków państwo – Kościół w Konstytucji RP, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2008, s. 412, „Przegląd Sejmowy” 3/2009, s. 241–249; Recenzja: Tomasz Włodek, Instytucja rozwiązania parlamentu w polskim prawie konstytucyjnym, Warszawa 2009, ss. 272, „Roczniki Nauk Prawnych” Tom XX 2/2010, s. 290–296; Recenzja M. Olszówka, Ustawy wyznaniowe. Art. 25 ust. 5 Konstytucji RP – próba interpretacji, Warszawa 2010, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 3/2011, s. 279–286.

Mój udział w kilkudziesięciu międzynarodowych i ogólnopolskich konferencjach naukowych przejawiał się nie tylko w wygłoszeniu referatów i udziale w dyskusjach, co dokumentuje odrębne zestawienie, ale zaowocował także sprawozdaniami, które zostały opublikowane w recenzowanych czasopismach naukowych: *Sprawozdanie z wykładów okolicznościowych, „Prawo Kanoniczne” 3–4/2007, s. 351–354; Sprawozdanie z konferencji naukowej zorganizowanej w związku z przypadającą dziesiątą rocznicą uchwalenia Konstytucji RP, „Prawo Kanoniczne” 3–4/2007, s. 354–357 (współautor J. Bąk); Sprawozdanie z konferencji naukowej dotyczącej ochrony danych osobowych, „Prawo Kanoniczne” 3–4/2007, s. 357–362; Sprawozdanie ze śniadania naukowego poświęconego ochronie danych osobowych w strefie Schengen, „Prawo Kanoniczne” 1–2/2008, s. 295–297; Sprawozdanie z konferencji „Pozyskiwanie środków na działalność instytucji kościelnych”, „Prawo Kanoniczne” 3–4/2008, s. 470–477; Sprawozdanie z ogólnopolskiej konferencji naukowej „Jednostka a władcze działanie administracji publicznej” WSM, Warszawa, 9 czerwca 2008 r., „Kwartalnik Prawa Publicznego” 4/2007, s. 291–295; Sprawozdanie z Zebrania Założycielskiego oraz pierwszych posiedzeń Zarządu Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego, „Zeszyty Prawnicze” [Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie Wydział Prawa i Administracji] 9.1/2009, s. 370–373; Sprawozdanie z zebrania założycielskiego Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego, „Prawo Kanoniczne” 1–2/2009, s. 389–391; Sprawozdanie z sesji naukowej pt. Współczesne państwo wyznaniowe, Warszawa, 10 grudnia 2009 r., „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2/2010, s. 301–304.*

§ 4 pkt 8 rozporządzenia – wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych

Załącznik nr 5

§ 5 rozporządzenia – dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz współpraca międzynarodowa

§ 5 pkt 2 rozporządzenia – udział w międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych lub udział w komitetach organizacyjnych tych konferencji

Załącznik nr 6

§ 5 pkt 3 rozporządzenia – otrzymane nagrody i wyróżnienia

Nagroda Rektora Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w uznaniu wybitnych osiągnięć naukowych, przyznana 24 maja 2006 r.

§ 5 pkt 6 rozporządzenia – udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism

Zastępca redaktora naczelnego „Przeglądu Prawa Wyznaniowego” od marca 2012 r.

Pod moją współredakcją ukazał się „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 4/2012 i „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 5/2013.

§ 5 pkt 7 rozporządzenia – członkostwo w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych

Polskie Towarzystwo Prawa Konstytucyjnego – członek od 2004 r.

Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego – członek-założyciel, od 2012 r. członek Zarządu

Stowarzyszenie Kanonistów Polskich – członek zwyczajny od 2002 r.

§ 5 pkt 8 rozporządzenia – osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki

Prowadzenie wykładów i ćwiczeń oraz seminariów dyplomowych, które zakończyły się wypromowaniem wielu magistrów i licencjatów (pkt poniżej) uważam za jedno z istotnych osiągnięć dydaktycznych.

W ramach pracy na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie pełniłem i pełnię wiele funkcji, wśród których warto odnotować funkcje pełnomocników Dziekana: ds. promocji Wydziału (dwie kadencje); wdrażania USOS; programu ERASMUS; przewodniczenie i członkostwo w wydziałowych komisjach do spraw sprawozdań (trzy kadencje) i rekrutacji (trzy kadencje). W maju 2004 r. zostałem powołany na stanowisko

rzecznika dyscyplinarnego ds. studentów. Obecnie pełnię tę funkcję czwartą kadencję. W czerwcu 2005 r. zostałem wybrany na przedstawiciela młodszych pracowników naukowo-dydaktycznych w Senacie UKSW na kadencję 2005–2008. Od października 2012 r. jestem członkiem Rady Programowej Uniwersytetu Otwartego UKSW.

Poza działalnością naukowo-dydaktyczną chętnie angażuję się w działalność organizacyjną, która służy popularyzacji nauki. Jeszcze przed obroną rozprawy doktorskiej współorganizowałem III Międzynarodową Konferencję Kultura i Prawo, która odbyła się w dniach 2–4 września 2002 r. w gmachu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. Wraz z Katedrą Prawa Konstytucyjnego Wydziału Prawa i Administracji UKSW współorganizowałem XLVIII Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego, który odbył się w dniach 1–3 czerwca 2006 r. w Serocku. Dużym przedsięwzięciem była także organizacja VIII Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego połączonego ze Zjazdem Katedr, Zakładów i Wykładowców Prawa Wyznaniowego, które odbyło się w dniach 17–19 maja 2011 r. w Konstancinie-Jeziornie. Organizowałem i współorganizowałem także kilka jednodniowych ogólnopolskich konferencji naukowych na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i w Wyższej Szkole Menedżerskiej w Warszawie, poświęconych m.in. problematyce ochrony danych osobowych, relacjom władze publiczne – obywatele oraz członkostwu Ukrainy w Unii Europejskiej. Szerzej na ten temat w **Załączniku nr 6**.

Jestem członkiem Stowarzyszenia Kanonistów Polskich oraz Polskiego Towarzystwa Prawa Konstytucyjnego. Jestem także członkiem–założycielem Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego, w którym pełniłem funkcję przewodniczącego Komisji Rewizyjnej (kadencja 2008–2012), a obecnie jestem członkiem Zarządu. Od marca 2012 r. jestem zastępcą redaktora naczelnego „Przeglądu Prawa Wyznaniowego” oraz redaktorem witryny internetowej PTWP. Ponadto w ramach działalności wymienionego powyżej Towarzystwa pozyskiwałem środki na działalność badawczą, współtworzyłem ekspertyzy i opinie opracowywane przez PTWP na zamówienie organów władzy publicznej.

Regularnie uczestniczę w konferencjach naukowych organizowanych przez wspomniane gremia naukowe, wygłaszając referaty. Szerzej na ten temat w **Załączniku nr 5 i 6**.

Moja działalność organizacyjna, społeczna i naukowa została uhonorowana Brązowym Krzyżem Zasługi przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (20 września 2007 r.) oraz Nagrodą Rektora UKSW (24 maja 2006 r.).

§ 5 pkt 9 rozporządzenia – opieka naukowa nad studentami i lekarzami w toku specjalizacji

Od 2004 r. jestem opiekunem naukowym Koła Naukowego *Utriusque iuris* działającego na Wydziale Prawa Kanonicznego oraz Wydziale Prawa i Administracji UKSW. Wraz z członkami Koła, a zwłaszcza z jego kolejnymi Zarządami, realizowałem wiele inicjatyw mających na celu realizację statutowych zadań koła: organizacja konferencji naukowych, współpraca z władzami Wydziału i poszczególnymi Katedrami w organizacji międzynarodowych i ogólnopolskich konferencji naukowych, udział w konferencjach naukowych, udział w ogólnopolskich konferencjach i zjazdach kół naukowych, wykłady otwarte, organizacja Ogólnopolskich Konkursów Prawa Kanonicznego, prezentacja Wydziału i Koła na targach edukacyjnych, wizyty studyjne w sądach, Sejmie i Trybunale Konstytucyjnym.

W Wyższej Szkole Menedżerskiej w Warszawie jestem, z mgr. Nikodemem Muszyńskim, opiekunem naukowym Koła Naukowego Studentów Prawa, które ma podobny do *Utriusque Iuris* obszar aktywności. Ponadto z Kołem Naukowym Studentów Prawa uczestniczyłem w wizytach studyjnych m.in. w Centralnym Laboratorium Kryminalistycznym Policji oraz w Zakładzie Biologii Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji.

W ramach zatrudnienia w Wyższej Szkole Menedżerskiej w Warszawie oraz w Wyższej Szkole Cła i Logistyki w Warszawie sprawowałem opiekę nad studentami podczas seminariów dyplomowych, co zaowocowało wypromowaniem 14 magistrów administracji, 103 licencjatów administracji oraz 25 licencjatów stosunków międzynarodowych. Na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW powstała jedna praca magisterska pod moim kierunkiem.

§ 5 pkt 12 rozporządzenia – wykonanie ekspertyz lub innych opracowań na zamówienie organów władzy publicznej, samorządu terytorialnego, podmiotów realizujących zadania publiczne lub przedsiębiorców

1. *Opinia w sprawie prawyborów jako elementu kampanii wyborczej poprzedzającej wybór Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.*
2. *Opinia w sprawie projektu ustawy o fundacjach politycznych.*
3. *Opinia prawna dotycząca konsekwencji wejścia w życie Traktatu z Lizbony dla polskiego prawa wyznaniowego, wykonana z ks. dr. hab. Piotrem Staniszem, prof. KUL,*

na zamówienie Departamentu Wyznań oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji.

4. *Opinia w sprawie krzyża w sali obrad Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.*

5. *Opinia dotycząca zmiany sposobu finansowania ubezpieczenia społecznego osób duchownych.*

6. *Ekspertyza w sprawie rejestracji wspólnot religijnych względnie innej formy wprowadzania tych podmiotów do obrotu prawnego w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej poza Polską, wykonana przez ekspertów powołanych przez Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego na zamówienie Departamentu Wyznań oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych w Ministerstwie Administracji i Cyfryzacji (współautor).*

§ 5 pkt 13 rozporządzenia – udział w zespołach eksperckich i konkursowych;

Ekspert Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu i Episkopatu Polski, powołany 20 czerwca 2011 r.

